

Arařtırma Makalesi

**Kırım Hanlığı'nda Muhalefet: Mehmed Geray ve Şahin Geray
Kardeşlerin İsyanı**

Alp Atakan Eryılmaz*

(ORCID ID: 0000-0001-9576-9602)

Makale Gönderim Tarihi

07.08.2020

Makale Kabul Tarihi

18.12.2020

Öz

15. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı himayesi altına giren Kırım Hanlığı, sahip olduğu tarihî miras ve dinî kimliği dolayısıyla, Osmanlılara tabi diğer prensliklerden her zaman daha farklı ve ayrıcalıklı bir konumda yer almıştır. Kırım Hanları, Osmanlı Sultan'ına çoğu zaman sadık olmakla beraber, bazen de muhalif bir tutum sergilemişlerdir. Bu muhalefet ise en şiddetli biçimde 17. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelmiştir. Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşler 1624 senesinde Canıbek Geray lehine tahttan indirilmek istenmiş, ancak kardeşler bu değişikliği kabul etmemiş ve himayesi altında oldukları Osmanlılar ile savaşarak Osmanlıların Kırım'daki kalelerinden biri olan Kefe'yi kuşatmışlardır. 1624-1628 yılları arasında hüküm süren Mehmed ve Şahin Geray kardeşlerin hâkimiyet dönemi Osmanlılara karşı en sert muhalefetin sergilendiği dönem olması itibariyle son derece önemlidir. Dönemin Osmanlı kroniklerine ve yabancı elçilerin mektuplarına da konu olmuş olan hadiseler Kırım Hanlarının Osmanlılara bakış açısını yansıtan güzide bir örnektir. İşbu makalede kardeşleri isyana götüren süreç, isyan ve kuşatma olayları ve son olarak da Mehmed ve Şahin Geray kardeşlerin sonları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti, Geraylar, Kefe, İsyan, Tatarlar.

Opposition in Crimean Khanate: Insurrection of Mehmed Geray and Şahin Geray Brothers

Abstract

The Crimean Khanate, which came under the auspices of the Ottoman in the last quarter of the 15th century, has always been in a different and privileged position than the other princes under the Ottomans due to its

* Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye, aaeryilmaz26@gmail.com.

historical heritage and religious identity. Although, Crimean Khans were mostly loyal to the Ottoman Sultan, they sometimes acted an opposing attitude. This opposition occurred most severely in the first quarter of the 17th century. The brothers Mehmed Geray and Şahin Geray were asked to be dethroned in favor of Canıbek Geray in 1624, but the brothers did not accept this change and fought the Ottomans under their patronage and surrounded Kefe, one of the Ottoman strongholds in Crimea. The reign of the brothers Mehmed and Şahin Geray, who ruled between 1624 and 1628, is extremely important as it is the period of the harshest opposition to the Ottomans. The events, which were also reflected in the Ottoman chronicles of the period and the reports of foreign ambassadors, are explained in every detail. In this article, the process that brought the brothers into rebellion, the events of rebellion and siege and finally the endings of the brothers Mehmed and Şahin Geray are explained.

Keywords: Crimean Khanate, Ottoman Empire, Gerays, Caffa, Rebellion, Tatars

Giriş

Kırım hanı Gazi Geray'ın 16 Zilkade 1016 (3 Mart 1608) tarihinde vefat etmesinin ardından Kırım beyleri onun yerine “babasının vasiyetidir” diyerek Toktamış Geray'ı han ilan etmişlerdir.¹ Osmanlı sultanının Kırım hanını atama hakkını elinde bulundurması sebebiyle bu işi resmiyete dökmek isteyen Kırım beyleri üç gün sonra Bâb-ı Âli'ye bir mektup göndererek yeni hanın tayininin kabul edilmesini talep etmişlerdir. Ancak Bâb-ı Âli, Toktamış Geray'ın yaşının henüz küçük olması sebebiyle onu han olarak atamamış ve yerine Devlet Geray'ın oğlu Selamet Geray han olarak atanmıştır. Selamet Geray han seçildikten sonra Mehmed Geray'ı kalgay ve onun kardeşi Şahin

¹ Seyyid Mehmed Rıza, Toktamış Geray'ın han ilan edilme merasiminin eski usullere göre yapıldığını ve dört Karaçi beyi olan Şirin, Barın, Selciut ve Mansur beylerinin Toktamış Geray'ı bir keçe üzerine oturtarak havaya kaldırdıklarını, ardından da tahtına oturttuklarını yazmaktadır, “*Toktamış Giray'ı bin on altı şevvali evahirinde resm-i kadimleri üzere nişande itdikleri kalıçe-i birişim-tar-ı ihtiramın çarkuşesinden erkan-ı devlet-i Kırım olan Şirin ve Barın ve Siciut ve Mansur kaba'ili ümerası ahz ve Tengillü Görünüş ta'bir olunan divan-hane-i mu'teber ü valataklarında inşad olunan serir-i şikeste-pay-ı saltanata vaz u nihad itdikden sonra...*” Yavuz Söylemez, *Es-seb'ü's-Seyyâr fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar (Tenkitli Metin Neşri, İnceleme)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2016, s. 179.

Geray'ı da nureddin olarak seçmiştir. Toktamış Geray hanlığının tasdik edilmediği haberini öğrendikten sonra kardeşi Sefer Geray ile birlikte canlarını kurtarmak amacıyla İstanbul'a gitmeyi uygun görmüşler ancak gidiş yolunda Kırım'a kara yoluyla gitmekte olan Mehmed Geray'a Akkirman tarafında rastlamışlar ve yapılan savaşta ikisi birden katledilmişlerdir.²

Mehmed Geray, Kırım'a kalgay olarak geldikten sonra yeni han Selamet Geray ile aralarında bir takım uyuşmazlıklar olması sebebiyle Kırım'da istenmeyen adam konumuna düşmüştür. Nitekim bir süre sonra Selamet Geray'ın kendisini ortadan kaldıracığını öğrenen Mehmed Geray kardeşi Şahin Geray ile birlikte isyana kalkışmış ancak bir-iki girişimden sonra başarısız olarak Kırım'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. Mehmed Geray ve kardeşi Şahin Geray Kırım'dan ayrıldıktan sonra Akkirman civarında Ruslara yakın bir bölgede akınlardan elde ettikleri esirleri satarak geçinmişlerdir. Burada buldukları süre zarfında birçok Tatar da ganimet elde etme düşüncesiyle onlara katılmıştır. 1019 Rebiülevvel'inde (Mayıs/Haziran 1610) Selamet Geray'ın vefatı üzerine yerine han olarak atanan Canıbek Geray, bu iki kardeşin bölgedeki nüfuzunu kırmak ve ileri meydana gelebilecek muhtemel bir taht kavgasını önlemek amacıyla harekete geçmiştir. Canıbek Geray ile Mehmed Geray ve Şahin Geray arasında 1614 yılında gerçekleşen çarpışma, kardeşlerin mağlubiyetiyle sonuçlanmış ve kardeşler ayrı köylere kaçıp ayrılmak durumunda kalmışlardır.³

Rıdvan Paşazade ise yaşanan olayları Kırım ve Osmanlı tarihçilerinden daha farklı anlatmaktadır. Babası o dönemde Kefe valisi

² Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbârî'l-Hâfîkayn)*, c. II, haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007, s. 341; *Es-seb'ü's-Seyyâr*, s. 180; V. D. Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2016, s. 295; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009, s. 171; Yücel Öztürk, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar – 1*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004, s. 369.

³ Naima, gerçekleşen çarpışmada kardeşlerden birinin bir köyde Kara İsmail'in evinde diğer kardeşin de başka bir köyde Yusuf Çavuş'un evinde saklandığını yazmaktadır. Ayrıca bu çarpışmada Mehmed ve Şahin Geray kardeşlerin üçüncü kardeşleri Çoban Geray'ın öldüğünü yazmaktadır, *Târih-i Na'îmâ*, s. 557; A. A. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devletinin Tatarlarla Mücadelesi*, trc. Kemal Ortaylı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 87.

olan Rıdvan Paşazade eserinde daha çok kardeşleri suçlayıcı bir tavır sergilemektedir. Onun aktardığı rivayete göre, Selamet Geray'ın ölümü üzerine Mehmed Geray ve Şahin Geray Taman civarından Bahçesaray'a gelerek kendilerini zorla han ve kalgay ilan ettirmişlerdir. Selamet Geray'ın hanlığı esnasında kalgay ve nureddin olan Canıbek ve Devlet Geray'ın ise iki kardeşin gelmesi üzerine Kefe'ye sığındıklarını söylemektedir. Canıbek Geray ve Devlet Geray'ın Kefe'ye gittiğini haber alan Mehmed ve Şahin Geray Kefe'ye gelerek Kefe Paşa'sından Canıbek ve Devlet Geray'ın kendilerine verilmesini aksi takdirde Kefe'yi harap ve yağma edeceklerini ilan etmişlerdir. Paşa verdiği cevapta kendilerini han kabul ettirmek istiyorlarsa Bâb-ı Âli'nin onayını almaları gerektiğini söylemiş ona karşılık Mehmed Geray ise şu cevabı vermiştir: *"Evvelâ Kırım Hanlığı için Asitane'ye mürâca'at eyle demişsin Memâlik-i Deşt-i Kıpçak'da Âli-i 'Osmân'ın ne 'alakası vardır ki mülâzemet eyleyem saniyen benim kılıcım üstüne kılıç mı vardır ki bana irsle intikal eyleyen saltanata cülûs için Âli-i 'Osman'dan i'ânet taleb eyleyem."* Bu esnada Kefe'den Bâb-ı Âli'ye bir mektup yazılmış ve Mehmed Geray ile Şahin Geray'ın hanlığı zorla ele geçirdiği bildirilmiştir. Ayrıca şayet hanlık Mehmed Geray'a tevcih edilirse bir savaşın gerçekleşmeyeceğini fakat asi bir yönetim sergileyeceği bildirilmiştir. Hanlığın Canıbek Geray'a verilmesi durumunda ise çok hizmetlerinin görüleceği ancak bunun için askere ihtiyaç olduğu söylenmiştir.⁴ 1019 (1610/1611) senesinde Canıbek Geray'ın hanlığa atandığını söyleyen Rıdvan Paşazade, Canıbek Geray ile Mehmed Geray ve Şahin Geray arasında İndal sahrasında gerçekleşen savaş sonrasında Mehmed Geray'ın Moskova kralına, Şahin Geray'ın da Acem tarafına gittiğini aktarmaktadır.⁵

Mehmed Geray bu yenilgi üzerine Osmanlı Devleti'ne sığınmanın kendisi için en iyi yol olduğuna karar vermiş ve 400 Tatar ile Rumeli'ye

⁴ 'Abdullah ibn Rıdvân, *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak 'an Hıttâ-i Kırım veya Tevârih-i Tatar Hânân-ı Kadîm ve Ahvâl-i Deşt-i Kıpçak*, haz. M. Akif Erdoğan-Selçuk Uysal, Ege Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 29-34; Abd-Allâh b. Rıdvân Paşa, *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü, no. 289, vr. 11a-15b.

⁵ *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak*, vr. 16a-18b.

gelerek sultandan af dilemesi üzerine affedilmiştir.⁶ Affedilen Mehmed Geray dönemin sadrazamı Nasuh Paşa ile iyi ilişkiler kurmuş ve Nasuh Paşa'dan “*Edirne’ye gel padişaha seni buluşturup han edeyin*” sözünü almıştır. Bu durumdan son derece mutlu olan Mehmed Geray hızlıca Edirne’ye gelerek padişahın av partisine katılmıştır. Av esnasında Sultan I. Ahmed’in şahinini bir kartalın üzerine yolladığından haberi olmayan Mehmed Geray aynı kartal üzerine kendi şahinini salmış ve yakalamıştır. Bu duruma sinirlenen Sultan Ahmed avını yakalayanın kim olduğunu öğrenmek için Mehmed Geray’ın bulunduğu mevkiye gelmiş ve onun geleceğinden haberi olmadığı için durumu sadrazama sormuştur. Sadrazam, Mehmed Geray’ı kendisinin davet ettiğini söylemişse de sadrazamın rakipleri onu gözden düşürmek maksadıyla amacının padişahı tahttan indirmek ve Mehmed Geray’ı tahta çıkarmak olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu sözlerden etkilenen Sultan Ahmed ise vakit kaybetmeden Mehmed Geray’ı Yedikule’ye hapsedirmiştir. Ardından kardeşinin de yakalanması emredilmiş ancak durumu haber olan Şahin Geray İran’a kaçarak kurtulmuştur.⁷

Bir süre Yedikule’de tutuklu bulunan Mehmed Geray Sultan II. Osman’ın tahta çıkışı esnasında bir yolunu bularak kaçmıştır.⁸ Mehmed Geray’ın yakalanması için arkasından hemen Hacı Subaşı denizden, İskender Paşa da karadan gönderilmiştir. Mehmed Geray’ın bir sahrada dinlendiği vakit bölge halkı ile aralarında bir çatışma meydana gelmiştir. İskender Paşa hızlıca bölgeye gelerek Mehmed Geray’ı

⁶ *Târih-i Na’îmâ*, s. 397; Kâtib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, Cilt I, haz. Zeynep Aycibin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016, s. 456; *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak*, vr. 20a.

⁷ *Târih-i Na’îmâ*, s. 416; Naima eserinin devamında ise av esnasında yaşanan olayı daha farklı anlatmaktadır. Anlattığına göre Sultan Ahmed av esnasında bir ceylanı kovalarken Mehmed Geray aniden çıkıp Sultan Ahmed’in kovaladığı ceylana bir ok atıp öldürür. Bu küstah durum padişaha güç gelir ve yanın bulunanların ok ceylanı değil de sizi vurmuş olsaydı sözlerinden etkilenerek Mehmed Geray’ı Yedikule’ye hapsedirir *Târih-i Na’îmâ*, s. 558; Topçular Kâtibi Abdülkâdir Efendi eserinde 1026 senesi (1617) olaylarını anlatırken Mehmed Geray’ın bazı suçları yüzünden azledildiğini ve Yedikule’ye gönderilerek yerine Canıbek Geray’ın atandığını yazmaktadır, Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi ‘Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s. 664.

⁸ Sultan II. Osman’ın tahta çıkışı 1 Rebûlevvel 1027 (26 Şubat 1618) gününde gerçekleşmiştir. *Târih-i Na’îmâ*, s. 441; Smirnov aynı tarihi 28 Şubat 1617 vererek hataya düşmektedir, Smirnov, *a.g.e.*, s. 299.

yakalamış ve İstanbul'a getirmiş ve Mehmed Geray tekrardan Yedikule'ye hapsedilmiştir.⁹ Başarısız bir kaçış girişiminden ardından yakalanarak İstanbul'a getirilen ve Yedikule'ye hapsedilen Mehmed Geray kısa bir süre sonra da Rodos'a sürgüne gönderilmiştir.¹⁰

Osmanlı-İran savaşlarında Kırım Hanı Canıbek Geray'ın yetersiz bir yönetim sergilemesi suçuyla azledilmesinden sonra Mehmed Geray taraftarlarının da etkisiyle H. 1032 (M. 1623) tarihinde Kırım'a yeni han olarak atanmıştır.¹¹ Mehmed Geray'ın Kırım'a yeni han olarak atanmasında şüphesiz en büyük pay Naima'nın da çokça üzerinde durduğu Mere Hüseyin Paşa'nın idi. Daha önce kardeşi Mehmed Geray'ın Yedikule'ye hapsedildiğini duyan Şahin Geray İran'a kaçmıştı. Kardeşinin han olarak tayin edildiğini duyması üzerine İran Şah'ından izin alarak önce Trabzon'a ardından da Kırım'a gelerek kalgay olarak tayin edilmiştir.¹²

⁹ Naima, Mehmed Geray'ın kaçışı mevzusunu Hasan Beyzâde'den de aktarmaktadır. Hasan Beyzâde'nin aktardığına göre Mehmed Geray Yedikule'den bir yolunu bulup kaçtıktan sonra peşlerinden giden adamlar Pravadi'de ona yetiştiği zaman Mehmed Geray suya düşüp okları islanmış ve atılmaz duruma gelmişti. Ardından Mehmed Geray'ın yanına gelen Ganî-zâde Çuhadarı Lâle-zâde halkın etrafı kuşattığını ve teslim olması gerektiğini tavsiye etmiştir. Bu tavsiyeye uyan Mehmed Geray ardından İskender Paşa ile birlikte İstanbul'a gelmiştir, *Târih-i Na'îmâ*, s. 441-2, *Fezleke*, c. I, s. 507-8; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, c. I, haz. Bekir Sıtkı Baysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 339.

¹⁰ *Târih-i Na'îmâ*, s. 558; *Topçular Kâtibi*, s. 691; *Tevârîh-i Deşt-i Kıpçak*, vr. 20a; Öztürk, *a.g.e.*, s. 374.

¹¹ *Târih-i Na'îmâ*, s. 558; *Topçular Kâtibi*, s. 771; *Tevârîh-i Deşt-i Kıpçak*, vr. 20a; Mehmed Geray'ın han olarak Kırım'a gönderilmesinden sonra eski han Canıbek Geray Çirmen Sancağı has olarak verilerek Rodos'a hapse gönderilmiştir, Kâtib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, Cilt II, haz. Zeynep Aycibin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016, s. 580; Derya Derin, *Abdülğaffar Kırımî'nin Umdet'ül-Ahbar'ına (Umdet'üt-Tevarih) Göre Kırım Tarihi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s. 361-2; Halîm Girây, *Gülbün-i Hânân (Kırım Tarihi)*, haz. İbrahim Gültekin, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2019, s. 94; Novoselyskiy Rus elçi raporlarından ulaştığı bilgilerle Mehmed Geray'ın 9 Mayıs tarihinde Kefe'ye ulaştığını, 15 Mayıs tarihinde de Bahçesaray'a gelerek aynı gün han ilan edildiğini yazmaktadır, Novoselyskiy, *a.g.e.*, s. 112; Victor Ostapchuk, *The Ottoman Black Sea Frontier and the Relations of the Porte with the Polish-Lithuanian Commonwealth and Muscovy, 1622-1628*, Harvard University, 1989, s. 49.

¹² Naima, Şahin Geray'ın İran'dan Kırım'a gidişi esnasında Şah Abbas ile aralarında geçen bir diyalogu da aktarmaktadır. Aktardığına göre Şah Abbas, Şahin Geray'ın gidişi

Mehmed Geray ve Şahin Geray çok uzun bir süredir ele geçirmenin hayalini kurdukları Kırım tahtına nihayet sahip olmuşlardı. Bu kazanımı elde edebilmek uğruna biri senelerce tutsak ve sürgün hayatı yaşamış diğeri de memleketinde uzaklarda firari olmuştu. Bu amaçla gücü ellerinde aldıkları andan itibaren iktidarlarını sağlamlaştırmak ve mümkün olduğu kadar ellerinde tutabilmek amacıyla yaptıkları ilk iş kendilerine muhalif olanları bertaraf etmek olmuştur. Mehmed Geray'ın ve Şahin Geray'ın mezalimine ilk uğrayan isim Gazi Geray zamanında Şahin Geray'ı yakalamak ile görevli olan Hacı Ahmed olmuştur. Şahin Geray, Hacı Ahmed'e "*beni niçin aradın*" diye sormuş, Hacı Ahmed cevabında "*hizmetkâr idim, dediklerini yaptım*" demesine rağmen kendisini kurtaramamış ve bedeni dört parçaya ayrılmıştır. Ardından da ikili kendisine muhalif olan birçok kişiyi öldürmüştür.¹³ Mehmed Geray ve Şahin Geray bu kovuşturması şiddetini arttırarak devam etmiş ve hatta nureddinlik makamı için tayin edilecek bir hanzâde bulunamamıştır. Bunun üzerine Kırım hanları sülalesinden olup olmadığı tartışmalı olan Çoban Geray neslinden Çoban Mustafa adında birisi Devlet Geray adı verilerek nureddin tayin edilmiştir.¹⁴ Naima, Kırım Hanlığı'nın kardeşlerin eline geçmesinden sonra kendilerine emredilen hizmetleri yerine getirmediklerini ve eski hanlar gibi töreye riayet etmediklerini şu cümlelerle açıklamaktadır: "*Mehmed Giray emr-i hükûmette müsâhele üzre olup ol diyârı sıyânet ve selef hanların töre ve âyinine ri'âyet edemeyip mağlûb-ı envâ'-ı keyfiyyât ve meşgul-i esnâf-ı muharremât olduğundan gayri karındaşı Şahin Giray mezburu idlâl edip, ikisi bir birine i'ânnet ile kuvvet-i tâm bulup Tatar tâ'ifesini kabza-i tasarrufa getirip mahkûm ettikten sonra*

esnasında kendisine "*Eğer Osmanlı padişahı kendisini serdar tayin ederse İran'a gelir ve benim askerime kılıç çeker misin?*" diye sorması üzerine Şahin Geray "*Evet gelirim*" cevabını vermiştir. Ancak Naima bu olayın Mehmed Geray'ın han tayin edildiği 1623 tarihinde değil Sultan II. Osman'ın 1618 yılında tahta çıkışı esnasında gerçekleştiğini yazmaktadır. *Târih-i Na'îmâ*, s. 442; *Es-seb'ü's-Seyyâr*, s. 185; *Topçular Kâtibi*, s. 778; Kâtib Çelebi ise İran'dan Kırım'a gelen Şahin Geray'ın nüreddin olduğunu söylemektedir, *Fezleke*, c. II, s. 605; Novoselyskiy Şahin Geray'ın Kırım'a gelişi tarihini 9 Mayıs 1624 olarak vermektedir, Novoselyskiy *a.g.e.*, s. 116.

¹³ *Târih-i Na'îmâ*, s. 559.

¹⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 173; Hakan Kırımlı, "Kırım Hanlığı Tarihinde "Çoban Geraylar" Meselesi", *Belleten*, c. 84, S. 299, Nisan 2020, s. 246; Rıdvan Paşazade, Şahin Geray'ın İran'dan gelmesinden önce kalgaylık görevini Devlet Geray adlı verilen Çoban Geray'ın yaptığını söylemektedir, *Tevârîh-i Deşt-i Kıpçak*, vr. 20b-21a.

cülûs-ı hümâyûndan beri kendiye sipâriş olunan hizmetlerin birinde gereği gibi sa'y ü dikkat ve hânân-ı sâlîfe uslûbuna mütâba'at ve Devlet-i Osmâniyye rızâsına rağbet göstermeyip nahvet ü ru'ûnetleri gittikce ziyâde oldu."¹⁵

İşte bu şartlar altında Bâb-ı Âli'nin nefretini kazanan Mehmed Geray ve Şahin Geray itaatsizlikleri öne sürülerek Sultan IV. Murad'ın cülusu¹⁶ sonrasında azledilmiş ve han olarak tekrardan Canıbek Geray tayin edilmiştir.¹⁷ Azledilmelerinin temel gerekçesi ise Şahin Geray'ın, İran'dan Şah Abbas'ın izni ile ayrılıp Kırım'a kızılbaş askerlerinin refakatinde gelmesi idi. Ostapchuk, Şahin Geray'ın Kırım'a geleceğini Bâb-ı Âli'nin bir ay öncesinden bildiğini ve dolayısıyla onun daha Kırım'a ulaşmadan Canıbek Geray'ın han olarak atanması için hazırlıklara başladığını söylemektedir.¹⁸ Canıbek Geray'ı Kırım'a götürmek üzere dört kadırğa ile gelip tahta oturtması için Vezir Hasan Paşa serdar olarak tayin edilmiştir. Ayrıca yanında Kapıcıbaşı Mustafa Ağa ile kapı-ağasının kardeşi İbrahim Paşa da bulunmaktaydı. Bu birliğin Kırım'a gidişleri esnasında zorluk yaşamaması ve Canıbek Geray'ın sorunsuz bir şekilde Kırım tahtına oturtulması için Tatar beylerine mektup yazılarak yeni han olarak tayin edilen Canıbek

¹⁵ *Târih-i Na'îmâ*, s. 559; *Fezleke*, c. II, s. 605.

¹⁶ Sultan Murad'ın tahta çıkış tarihi 14 Zilkade 1032/9 Eylül 1623 Pazar günüdür.

¹⁷ Naima eserinde Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşlerin azledilmelerine yol açan sebepleri aktarırken Mehmed Geray'ın Sultan II. Osman döneminde 1621 yılında gerçekleşen Hotin seferinde Nogay mirzalarından Kantemir Mirza'nın başarılı hizmetler sergilemesi sonucu ödül olarak Silistre eyaletinin verilmesinin ve paşalık unvanını kazanmasını kıskanmasını da eklemektedir. Nitekim sefer dönüsünde Mehmed Geray'ın kardeşi Şahin Geray'a Kantemir'in yurdunu harap etme görevi verdiği yazmaktadır. Ancak Osmanlı vakanüvisi burada tarihleri karıştırmaktadır zira Hotin Seferi esnasında Kırım Hanı Mehmed Geray değil Canıbek Geray idi. Naima'nın bahsettiği Şahin Geray ve Kantemir Mirza arasında gerçekleşen çatışma ise 1627/28 yılında vuku bulmuştur. Şahin Geray ve Kantemir Mirza arasında gerçekleşen çatışma Mevkûfati Mehmed Efendi'nin Tarih-i Mevkûfati adlı eserinin 2a-17b arasındaki varaklarında ayrıntısıyla anlatılmaktadır. Eser ile alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Alper Başer, "Kırım Hanlığı Tarihini Konu Alan Müstakil Eserler ve Yeni Bir Kaynak, Tarih-i Mevkûfati", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 6/1, Winter 2011, s. 747-762; Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi ise Canıbek Geray'ın Kırım'a han olarak atanmasının Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşlerin Kefe'yi kuşatmalarından sonra gerçekleştiğini yazmaktadır, *Topçular Kâtibi*, s. 802.

¹⁸ Ostapchuk, *a.g.e.*, s. 62.

Geray'a itaat edilmesi emredilmiştir. Ancak durum hiç de Bâb-ı Âli'nin beklediği şekilde olmamıştır zira Canıbek Geray Kefe'ye vardığında hiç beklemedikleri bir muhalefetle karşılaşmışlardı. Azledilmelerini kabul etmeyen Mehmed Geray ve Şahin Geray yanlarında bulunan Tatar askerleri ile karşı gelmiş ve açık bir isyana girişmişlerdir. Vezir Hasan Paşa ise durumu İstanbul'a haber vermiş ve Canıbek Geray İstanbul'dan yeni birlikler gelene kadar Kefe'de Ali Kadı'nın evinde misafir olmuştur.¹⁹ İstanbul'dan serdar olarak Recep Paşa atanarak bu meselenin nihayete erdirilmesi emredilmiştir. Bu esnada Mehmed Geray'ın yanında bulunan birliklerin sayısı birkaç bin Nogay Tatarı ve binden fazla Kozak idi.²⁰ Bâb-ı Âli Kırım ulemalarına yolladığı mektupta bu meselenin çözüme kavuşması için destekleri istenerek tüm Tatarların Canıbek Geray'a itaat etmeleri hakkında hüküm çıkarılmıştır.²¹

Kırım'a Canıbek Geray'ı han ilan etmek üzere giden Serdar Recep Paşa, Hasan Paşa, İbrahim Paşa ve Kefe Beylerbeyi Mehmed Paşa, Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşlere gönderilen mektupta Canıbek Geray'ı tahta çıkarmak üzere geldiklerini ve Tatar askerini dağıtıp Hersek veya Mora sancaklarından birine gidebilecekleri söylendi. Mehmed Geray ve Şahin Geray cevaben yazdıkları mektupta ise sitemkâr bir tavırla bu teklifi reddetmişler idi. Kardeşler aynı mektupta hanlığın onlara baba mirası ile geçtiğini ve kendileri dinlenmeden fitnecilerin dedikodusu ile hanlığın ellerinden alındığını söylemekteydiler. Mektubun devamında *"Bizden ne cürüm sudûr etti ki bu hakârete müstahak olduk?... Eğer cümlemiz terk-i vatan edersek ve*

¹⁹ *Târih-i Na'îmâ*, s. 560; *Fezleke*, c. II, s. 605-6.

²⁰ O yıllarda İstanbul'daki İngiliz Büyükelçi Thomas Roe'nun yazdıklarına göre Mehmed Geray'ın emrinde 70 bin atlı vardı ve Tatar halkı da Mehmed Geray'ın tarafında idi, Ahmet Büyükkaksoy, *İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Thomas Roe'nun Diplomatik Yazışmaları (1621-1628)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 426.

²¹ *Târih-i Na'îmâ*, s. 561; Kâtib Çelebi'nin aktardığı hüküm şu şekildedir: *"Bundan akdem Cânıbek Girây Hân berât-ı 'âli-şân ile vardıkda Şâhin Girây muhâlefet mukaddimâtını temhîd eyleyüp, 'asker-i Tatar dahi mezbûrların akvâl-i bî-me'âline i'timâd itmîşler. Tatar tâ'ifesini nasîhat ile mutî' u münkâd eylemek zimmet-i himmetinize lâzımdır. Hân-ı mezbûrun iclâsı için Kapudan Receb Paşa donanma ile gönderilüp 'âmme-i Tatar mütâba'at eylemek bâbında hükm-i hümâyûn sâdır olmuşdur"*, *Fezleke*, c. II, s. 606.

Kırım diyârı küffâr eline düşerse Kefe'niz vesâ'ir kal'alarınız kalır mı?" diyerek bu işin sonunu düşünmelerini ve bir çatışma meydana gelmeden sultanın kendilerini tekrardan Kırım hanı tayin etmelerini istemekteydiler.²² Serdar Recep Paşa ise kardeşlere yolladığı son mektupta bu durumun kabul edilmeyeceğini ve Canıbek Geray'ın han olarak tayini için İstanbul'dan bir donanmanın gönderildiği bildirilmiştir.²³

Serdar Recep Paşa iki ay kadar Kefe'de oturduktan sonra Mehmed Geray'ın üzerine gidilme kararı alınmıştır. Kefe kalesinden büyük toplar çıkarılmış ve on adet küçük top da alınarak Mehmed Geray ve Şahin Geray ile çarpışmak üzere yola çıkılmıştır. Bu esnada Canıbek Geray en fazla bir-iki konak mesafe yol alınmasını gerekli görmekte zira ordu yola koyulduktan kısa süre sonra Tatarların gelip kendisine tabi olacaklarını düşünmekteydi. Üçüncü konakta yaklaşık yüz bin Nogay Tatarı ve sekiz yüz kadar tüfekli Kozak askeri ile bin kadar da piyadeye sahip Mehmed Geray birlikleri ile akşama kadar süren büyük bir çarpışma meydana gelmiştir. Gece bastırırken Osmanlı tarafı, Mehmed Geray birliklerinin taarruzunu engellemek amacıyla siper kazmayı düşünmüş ancak kazacak kazma ve kürek bulamamışlardır. Mehmed Geray birliklerinin etrafı çevrelemesi ile birlikte ne yapacaklarını düşünen Osmanlı komuta kademesi Canıbek Geray'a *"Ne buyurursuz, Tatar gelir dedin ne gelir var, ne gider. Bu gün bu denli kimesne şehid oldu. Anlar yüz bin, biz öşrü kadar değiliz. Yarın ne çare edelim"* diye sormuşlardır. Bunun üzerine orada bulunan çorbacılarından²⁴ biri serdar Recep Paşa ağzından bir mektup yazılmasını tavsiye etmiştir. Çorbacı, mektupta serdarın Canıbek Geray'ı han tayin etmek amacıyla Kefe'ye geldiğini ancak Tatar halkının Mehmed Geray'ı han olarak istediklerini görmüş oldukları için hanlığın ona layık olduğunun yazılmasını tavsiye etmiştir. Çorbacı ayrıca bu şekilde bir mektup yollanırsa sağ salım Kefe'ye varılacağını aksi takdirde Tatar atları altında ezileceklerini

²² *Târih-i Na'îmâ*, s. 561; *Fezleke*, c. II, s. 607.

²³ *Târih-i Na'îmâ*, s. 561-2; *Fezleke*, c. II, s. 607-8.

²⁴ Çorbacı, bölük veya ordu kumandanı olup cemaat ortalarında *Yayabaşı* ve Ağa bölükleriyle Sekbanlarda ise *Bölükbaşı* olarak adlandırılmıştır. Çorbacının esas olarak komutası altında olan orta veya bölüğün bütün işlerinden sorumluymdu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, c. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 234-5.

aktarmıştır. Bunun üzerine bu öneri kabul edilerek mektup yazılmaya başlanmıştır. Canıbek Geray ise bu durumdan hiç memnun olmamıştır nitekim dile getirdiği endişesinde eğer bu tarz bir mektup yazılacak olursa Mehmed Geray'ın kendisini isteyeceğini ve öldüreceğini düşünmekteydi. Bu sebepten dolayı Canıbek Geray kardeşi Devlet Geray ve yanındaki adamlarını alarak Kefe'ye doğru kaçmaya başlamıştır.²⁵

Canıbek Geray'ın bulunduğu yeri terk edip Kefe'ye doğru yol aldığını gören askerler de onu takip edince Mehmed Geray'ın birlikleri bir hareketlenme olduğunu görerek saldırıya geçmiştir. Osmanlı birliklerinin top çekmekle görevli esirleri de savaş alanını terk edince tüm toplar geride bırakılmıştır. Mehmed Geray'ın yanındaki Tatarlar bunun üzerine geride bırakılan serdarın hazine arabası ve toplar da dâhil olmak üzere tüm mallara el koymuşlardır. Meydana gelen bu çatışmada Hasan Paşa başta olmak üzere yüzlerce asker öldürülmüştür. İbrahim Paşa da bu çarpışmada dört yerinden yaralanmış, Kefe'ye geldikten kısa süre sonra vefat etmiştir. Osmanlı birliklerinin ayrıca binden fazla kürekçi esir ve on yedi adet de balyemez top Tatarların eline geçmiştir. Geri kaçan birlikler Kefe'ye vardıklarında vakit kaybetmeden gemilere binerek Kırım'ı terk etmeye başlamışlardır. Ertesi gün Tatarlar Kefe'ye girdiklerinde Şahin Geray tellallar çağırarak "*Üç güne dek ehl-i Kefe'den kimesne kalmayıp gemiler ile gideler*" dedirterek Kefe'yi ele geçirmiştir. Kefe halkı verilen bu emir üzerine Kefe'yi terk ederek şehri boşaltmak durumunda kalmıştır.²⁶

²⁵ *Târih-i Na'îmâ*, s. 562-3; *Fezleke*, c. II, s. 608.

²⁶ *Târih-i Na'îmâ*, s. 563. Naima, Hasan Beyzâde Ahmed Paşa'nın Târih'inden aktardığına göre meydana gelen bu çarpışmada Mehmed Geray'ın yanında Çoban Geray da bulunmakta idi. Çoban Geray'ın büyük bir cesaret sergileyerek Osmanlı askeri üzerine hücum geçip öldürülmesi ve Tatar askeri onun kanını yerde bırakmamak adına toptan hücum etmeleri Tatar askerinin galip gelmesindeki en önemli sebeplerden biri idi. Hasan Beyzâde eserinin devamında Tatarların Osmanlı askerlerinden çok sayıda esir aldıklarını hatta esir olarak Kefe'ye götürülenlerin bir fiçî bozaya satıldığını aktarmaktadır, *Târih-i Na'îmâ*, s. 565; *Fezleke*, c. II, s. 609; *Es-seb'ü's-Seyyâr*, s. 254; Öztürk de Mehmed Geray birliklerinin galip gelmesinde onun ordusunda bulunan ve Kırımlıların aciz bulduğu ateşli silahları kullanan Kozakların önemine dikkat çekmektedir, Öztürk, *a.g.e.*, s. 382.

Bunun üzerine Kefe'nin kurtarılması amacıyla yeniçeri ocağından Mehmed Subaşı adlı kişi Mehmed Geray ve Şahin Geray ile görüşmek üzere gönderilmiştir. Mehmed Subaşı görüşmeleri esnasında Canıbek Geray'ı han yapmak için gönderildiklerini, amaçlarının savaşmak olmadıklarını aktarmıştır. Mehmed Geray ise cevabında durumun buraya kadar gelmesine sebebiyet veren olayları anlatmıştır. Mehmed Geray, Canıbek Geray'ın babasının han olmadığını dolayısıyla hanlık hakkının olmadığını ve hanlık kendi hakkı iken Canıbek Geray'ın rüşvet yolu ile hanlığı elde ettiğini söylemiştir. Vize kasabasında bulunduğu vakit kendisinden şüphelenilerek Yedikule'ye konulduğunu ve hapisten Kefeli Ali Kadı sayesinde kurtulduğunu söyleyen Mehmed Geray yakalanıp tekrar Yedikule'ye ardından da Rodos'a sürgün edildikten sonra Mere Hüseyin Paşa'nın "*Eğer mühr-i vezaret bana müyesser olursa sizi Kırım hanı ederim*" sözünü verdiğini de eklemiştir. Kırım'a han olarak geldikten sonra Canıbek Geray'ın İstanbul'a gittiğini ve Acem Şah'ına mektup yazarak yirmi yıldır hasret çektikleri kardeşinin gönderilmesini talep ettiğini ve Şahin Geray'ın geleli henüz kırk gün olduğunu söylemiştir.²⁷

Sorunu çözmesi için gönderilen Mehmed Subaşı, Mehmed Geray'ın sözlerine haklılık vermiş ancak Kefe'den çıkmazlarsa büyük bir sefer olacağını da eklemiştir. Çözüm olarak da yaşanan olayların unutulmaması için Mehmed Geray'da, kalgaylığın da Şahin Geray'da kalarak eskiden olduğu gibi Osmanlı ile dost olunmasını ve alınan tutsakların ve toprakların iade edilmesi ile Tatarların Kefe'den çıkarılması gerektiğini söylemiştir. Bu durumun görüşülmesi amacıyla Tatar ve Nogay beyleri toplanmış ve alınan kararda Mehmed Subaşı'nın önerileri kabul edilerek esir olarak alınan altmış yedi yeniçeri, yetmiş cebeci ve otuz üç azap askeri serbest bırakılmıştır. Ardından Mehmed Geray'a hil'at giydirilerek hanlığı tasdik edilmiş ve yapılan şenliklerin bitmesiyle

²⁷ Mehmed Geray hanlıktan azledilmesinin esas suçlusunun ise Mustafa Ağa olduğunu ileri sürmektedir. Mustafa Ağa'nın hanlık kendi hakkı iken Canıbek Geray'a verdirdiğini ve bir süre sonra görevinden azledilmesinin ardından Rodos'ta karşılaştıklarını söylemektedir. Otuz bin akçe karşılığında kendisiyle görüştüğünü ekleyen Mehmed Geray Mustafa Ağa'ya mahpus olma sebebinin kendisi olduğunu söylemiştir. Mehmed Geray'ın bu sözünü aklında tutan Mustafa Ağa, Sultan IV. Murad tahta çıktıktan sonra tekrar ağa oluşunun ikinci gününde Canıbek Geray'ın iki yüz bin gurusunu alarak onu han olarak yolladığını söylemektedir. *Târih-i Na'îmâ*, s. 563-4; *Fezleke*, c. II, s. 609-10.

Mehmed Geray ve Tatar askeri bir hafta daha konakladıktan sonra Kefe'den ayrılarak bu mesele bir süreliğine de olsa çözüme kavuşturulmuştur.²⁸

Mehmed Geray ve Şahin Geray'ın yaşanan bu olaylardan sonra güçleri gittikçe artmış ve Tatar oymakları gün geçtikçe kendilerine itaat etmeye başlamıştır. Ancak bu iki kardeşin önceleri sergiledikleri zalimce davranışlar yine gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Şahin Geray'ın adamlarından Mirza Bey Kethüdâ adlı kişi cebinde Canıbek Geray'dan gelen bir mektup bulunduğu gerekçesiyle bir ziyafet esnasında başı kesilmiştir. Bir başka olay da daha önce bir olay yaşadıkları Kantemir Mirza'nın ailesine karşı sergilenmiştir. Naima'nın aktardığına göre Kantemir Mirza'nın Kırım'da bulunan ailesine ait neyi varsa ateşe verilmiş ve evlat ve hizmetkârları öldürülmüştür. Kantemir Mirza bunun üzerine İstanbul'a gelip Şahin Geray'ın ailesine karşı işlediği mezalimi anlatmış ve onun yakalanması için bir izin fermanı almıştır. Kantemir Mirza'nın otuz bin kadar Tatar askeri ile Şahin Geray askerleri arasında Tuna kenarında şiddetli bir çarpışma meydana gelmiştir. Bu çarpışmadan mağlubiyetle ayrılan Şahin Geray bir kayığa atlayarak kaçmak durumunda kalmış, geride kalan askerlerinin ise çok azı kurtularak geriye kalanları idam edilmiştir. Böylelikle Kantemir Mirza, Şahin Geray'dan bir miktar intikamını almıştır.²⁹

Bâb-ı Âli, Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşlerin muhalif kişiliklerinin yarattığı tahribattan kurtulmak amacıyla Kantemir Mirza'ya Gümölcine sancağını vererek Tatar hanını ortadan kaldırmak için hazır olmasını emretmiştir. Bu amaçla 1037 yılının Ramazan ayının sonlarında (Mayıs/Haziran 1628) Canıbek Geray dört sene önce olduğu

²⁸ *Târih-i Na'îmâ*, s. 564-5; *Fezleke*, c. II, s. 610-1; *Es-seb'ü's-Seyyâr*, s. 185-6; Halîm Girây eserinde Canıbek Geray'ın toplamda 20 sene 6 ay hanlıkta bulunduğunu ve Kefe'nin Tatar askeri ile kuşatılması ile neticelenen ikinci hanlığının toplam 4 ay sürdüğünü yazmaktadır, *Gülbün-i Hânân*, s. 91.

²⁹ *Târih-i Na'îmâ*, s. 565-6; Ostapchuk, *a.g.e.*, s. 151-2; Novoselyskiy savaşın gerçekleşme tarihini 26 Şubat 1628 olarak vermektedir, Novoselyskiy, *a.g.e.*, s. 127; Şahin Geray ve Kantemir Mirza arasında gerçekleşen savaşın ayrıntıları ile bkz. Alper Başer, *Bucak Tatarları (155-1700)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2010, 108 vd.; Smirnov ise bu olayın 1624/5'de gerçekleştiğini yazmaktadır ki bu tarih hatalıdır, Smirnov, *a.g.e.*, s. 307.

gibi tekrardan han olması için altmış kadirge ve otuz beş firkate ile Hasan Paşa desteğiyle Kırım'a gönderilmiştir. Aynı zamanda kara yoluyla da Banalukalı Hüseyin Paşa ve Kenan Paşa, Kantemir Mirza ile birleşerek Kırım üzerine yürüyüşe geçmişlerdir. Donanma Kefe'ye vardığında Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşlerin bu sefer karşı koymaya güçleri yoktu ve çareyi Kırım'ı terk etmekte gördüler. Böylelikle Bâb-ı Âli'yi uzun süre uğraştıran Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşler hanlıktan azledilerek Canıbek Geray Kırım hanı tayin edilmiştir.³⁰ Bâb-ı Âli tarafından Kefe, Suğdak ve Taman kadılarına yazılan 27 Şevval 1037 (30 Haziran 1628) tarihli hükümde Mehmed Geray ve Şahin Geray'ın isyanı neticesinde Kırım Hanlığına Canıbek Geray'ın atandığı ve gerekli yardımın gösterilmesi emredilmiştir. Ayrıca 1037 senesine mahsup olmak üzere cizye ve avarız vergileri muaf tutulmuştur.³¹

Nogay beylerine gönderilen hükümde Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşlerin muhalif hareket etmeleri dolayısıyla yerlerine Kırım Hanı olarak gönderilen Canıbek Geray'ın ve kalgay olarak da Devlet Geray'ın gönderilmeleri şu cümleler ile açıklanmaktadır: *“Kırım Hanı olan Mehmed Giray ve Kalgay Şahin Giray'ın şer'ı şerife ve rıza-yı hümâyûnuma muhâlif evzâ' u etvârı ve reâyâ vü fukaraya envâ'-ı tecavüz ü taaddisi olup ref'leri iktizâ etmekle müşârunileyhimâ Hükûmet-i Vilâyet-i Kırım'dan ref' u hâl' olunup Kırım Hanlığı sâbıkâ Han olan cenâb-ı emâret-me'âb Canbeg Giray Han dâmet me'âlîhiye ve Kalgaylığı hizmeti müşârunileyhün karındaşı olan halefü's-selâtini'l-izâm Devlet Giray Han dâme ulüvvühûya cânib-i hümâyûnumdan sadaka vü inâyet olunup Donanma-yı Hümâyûnum ile Kefe'ye vâsıl olup cümlenüz fermân-ı hümâyûnum üzre müşârunileyh han-o cedide mütâbe'at ü mürâcaat ve iclâsı husûsında imdâd ü muâvenet etmenüz bâbında fermân-ı âlîşânum sâdır olmuştur”*³²

³⁰ *Târih-i Na'îmâ*, s. 625-6; *Fezleke*, c. II, s. 666; *Topçular Kâtibi*, s. 802-3; *Umdet'üt-Tevarih*, s. 362-3.

³¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Mühimme Defteri* [A.DVNS.MHM.d], 83/64/101; *Osmanlı Belgelerinde Kırım Hanlığı*, yay. haz. Kemal Gurulkan-Yusuf İhsan Genç-Uğurhan Demirbaş-Turgay Özekici, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2013, s. 34.

³² BOA, A.DVNS.MHM.d, 83/65/102; *Osmanlı Belgelerinde Kırım Hanlığı*, s. 37.

Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşler Lehistan tarafına kaçmışlar ancak hanlıktan vazgeçmemişlerdir. Nitekim bir süre sonra Leh kralının da yardımıyla kırk bin kadar kâfir ve kendilerine bağlı olan Tatar askeri ile Canıbek Geray'ı tahtan indirmek maksadıyla Kırım üzerine gelmişlerdir. Canıbek Geray isyankâr kardeşlerin üzerine doğru geldiğini haber alınca hemen ordusunu toplamış ve Kantemir Mirza ile Nogaylardan yardım talep etmiştir. Gerçekleşen çarpışmada Mehmed Geray'ın yanında bulunan kâfir askerlerinin tüfek ile saldırıya geçmesi sonucu pek çok Tatar askeri şehit olmuştur. Bu sebeple Canıbek Geray gece olunca yanında bulunan kumandanları ile konuşup tüfekli askere karşı şanslarının olmadığını ve dört bir taraftan hücumla geçilirse düşman askerini mağlup edebileceklerini anlatmıştır. Bu öneri kabul edilmiş ve ertesi sabah dört bir taraftan hücumla geçilerek Mehmed Geray'ın da öldürüldüğü çarpışmada Canıbek Geray askerleri galip gelmiştir.³³ Şahin Geray ise çarpışma bitmeden savaş alanını terk ederek kaçmıştır.³⁴ Böylelikle Osmanlı Devletini uzun bir süre uğraştıran Kırım isyanı da son bulmuştur.

SONUÇ

1624 yılında meydana gelen Mehmed ve Şahin Geray kardeşlerin isyanı, Osmanlı kroniklerinin de anlattığı üzere, Hanların sahip oldukları Cengiz soyunun getirdiği gücün bir yansımasıydı. Kroniklerde Kefe kuşatması sonrası Mehmed Geray'ın Mehmed Subaşı'ya söylediğini

³³ Naima savaşın kazanılmasının en büyük sebebini ise Canıbek Geray askerlerinin hücumla geçtikleri esnada Mehmed Geray Tatarlarının saf değiştirmesi olarak aktarmaktadır. Nitekim Tatarların saf değiştirmeye gerekçeleri olarak da İslâm askerine karşı savaştıkları gerekçesiyle öldükleri vakit cehenneme gidecekleri düşüncesi idi, *Târih-i Na'îmâ*, s. 627; Halim Giray Mehmed Geray'ın toplam 45 sene yaşadığını ve birinci defa hanlığının 1 sene 3 ay, ikinci hanlığının ise 3 sene 9 ay sürdüğünü yazmaktadır, *Gülün-i Hânân*, s. 95; *Tevârîh-i Deşt-i Kıpçak*, vr. 22b-23a; Öztürk, *a.g.e.*, s. 392.

³⁴ *Târih-i Na'îmâ*, s. 626-7; Şahin Geray 1043 Rebiülevvel'inde (Eylül 1633) gittiği hiçbir yerde itibar bulamayıp çareyi İstanbul'a sığınmakta bulmuştu. Bu sebeple padişaha sığındı ve geri kalan ömrünü geçirmesi için suçları affedilerek Rodos kalesine gönderildi. Bundan önceki hanlara ne verildi ise ona da aynıları tahsis edildi, *Târih-i Na'îmâ*, s. 787. Ancak Şahin Geray Rodos'ta kendi halinde yaşar iken bir müneccimlerden birisinin "Osmanlı Devleti'nin sonunu kuş ismine sahip birisi getirecektir" sözüne inanılarak 1050 Cemaziyelevvel'inde (Ağustos/Eylül 1640) idam edilmiştir. *Târih-i Na'îmâ*, s. 946; *Fezleke*, c. II, s. 831.

iddia edilen sözler bu durumu apaçık göstermektedir. Kardeşlerin hâkimiyet süreleri daha uzun sürse bir bağımsızlık girişimine kalkışılar mıydı bilinemez ancak Osmanlıların o dönemdeki zayıf gücünden son derece iyi yararlandıkları ortadadır. Bu olaylar meydana gelirken Osmanlı Devleti bir yandan İran ile savaşıyor ve iç isyanlarla boğuşuyordu. Dolayısıyla merkezi hükümetin Mehmed Geray ve Şahin Geray kardeşlerin isyanına tam anlamıyla dikkatini ve gücünü verememesi sebebi de budur. Nitekim Osmanlı'nın 1624 yılındaki yenilgiyi telafi edebilmesi ancak dört sene sonra gerçekleşecekti. Her iki kardeşin de büyük hırsları ve siyasi ve askeri kabiliyetleri kendilerini tahtta tutmaya çok yardımcı olmuştur. Nitekim yalnızca Mehmed Geray han değil, Ostapchuk'un da belirttiği üzere unvanı kalgay olsa dahi Şahin Geray da fiili bir handı.³⁵ En nihayetinde Osmanlı Sultan'ına bağlı olan Kırım Han'ının tarihî mirasını öne sürerek bir isyana kalkışması da dikkatli incelenmesi gereken bir olgudur.

³⁵ Ostapchuk, *a.g.e.*, s. 67.

Kaynakça

- Osmanlı Arşivi (BOA), *Mühimme Defteri* [A.DVNS.MHM.d], 83/64/101.
- Osmanlı Arşivi (BOA), *Mühimme Defteri* [A.DVNS.MHM.d], 83/65/102.
- ‘Abdullah ibn Rıdvân, *Tevârîh-i Deşt-i Kıpçak ‘an Hıttâ-i Kırım veya Tevârîh-i Tatar Hânân-ı Kadîm ve Ahvâl-i Deşt-i Kıpçak*, haz. M. Akif Erdoğan-Selçuk Uysal, Ege Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Abd-Allâh b. Rıdvân Paşa, *Tevârîh-i Deşt-i Kıpçak*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü, no. 289.
- Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi ‘Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.
- Halîm Girây, *Gülbün-i Hânân (Kırım Tarihi)*, haz. İbrahim Gültekin, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2019.
- Kâtib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, Cilt I, haz. Zeynep Aycibin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016.
- Kâtib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, Cilt II, haz. Zeynep Aycibin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016.
- Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’îmâ (Ravzatü’l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbârî’l-Hâfikayn)*, c. II, haz. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.
- Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, c. I, haz. Bekir Sıtkı Baysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Başer, Alper, *Bucak Tatarları (155-1700)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2010.
- Başer, Alper, “Kırım Hanlığı Tarihini Konu Alan Müstakil Eserler ve Yeni Bir Kaynak, Tarih-i Mevkûfati”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 6/1, Winter 2011, s. 747-762.
- Büyükaksoy, Ahmet, *İngiltere’nin İstanbul Büyükelçisi Thomas Roe’nun Diplomatik Yazışmaları (1621-1628)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- Derin, Derya, *Abdülgaffar Kırım’ının Umdet’ül-Ahbar’ına (Umdet’üt-Tevarih) Göre Kırım Tarihi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.
- Kırımlı, Hakan, “Kırım Hanlığı Tarihinde “Çoban Geraylar” Meselesi”, *Bellefen*, c. 84, S. 299, Nisan 2020, s. 243-261.
- Novoselyskiy, A. A., *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devletinin Tatarlarla Mücadelesi*, trc. Kemal Ortaylı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.
- Osmanlı Belgelerinde Kırım Hanlığı*, yay. haz. Kemal Gurulkan-Yusuf İhsan Genç-Uğurhan Demirbaş-Turgay Özekici, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2013.

Ostapchuk, Victor, *The Ottoman Black Sea Frontier and the Relations of the Porte with the Polish-Lithuanian Commonwealth and Muscovy, 1622-1628*, Harvard University, 1989.

Öztürk, Yücel, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar – 1*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004.

Smirnov, V. D., *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2016.

Söylemez, Yavuz, *Es-seb'ü's-Seyyâr fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar (Tenkitli Metin Neşri, İnceleme)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2016.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, c. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009.

EKLER

Ek-1: Osmanlı Arşivi (BOA), *Mühimme Defteri* [A.DVNS.MHM.d], 83/64/101

